

*Шамрук О. П., викладач циклу спеціальної та фізичної підготовки Чернігівського юридичного коледжу
Державної пенітенціарної служби України (м. Чернігів)*

ЗМІСТОВНА СТРУКТУРА ОРГАНІЗОВАНOSTІ ОФЦЕРА-ПЕНІТЕНЦІАРІЯ

Стаття присвячена дослідженню структури та змісту організованості співробітника-пенітенціарія, як особистісної та професійно важливої якості. На основі аналізу існуючих підходів до вивчення особистісних якостей в ході дослідження з'ясовано структуру та зміст організованості співробітника-пенітенціарія.

Ключові слова: зміст, компоненти, організованість, особистість, структура, цілісно-функціональний підхід.

Стаття посвячена исследованию структуры и содержания организованности сотрудника-пенитенциария, как личностного, так и профессионально важного качества. На основе анализа существующих подходов к изучению личностных качеств в ходе исследования выяснено структуру и содержание организованности сотрудника-пенитенциария.

Ключевые слова: содержание, компоненты, организованность, личность, структура, целостно-функциональный подход.

Постановка проблеми. Природа особистісних якостей завжди була центральною методологічною проблемою науки психології: співвідношення та ролі генотипного і середовищного факторів у процесі формування психіки людини, так як дослідження показують, що динамічні, емоційні і регуляторні характеристики в більшій мірі обумовлені природними, генотипними передумовами і залежать від властивостей нервової системи і темпераменту (Л.В. Жемчугова, В.П. Прядеїн, А.І. Крупнов, А.І. Щебаков, та ін.).

В той же час мотиваційні, когнітивні і продуктивні характеристики залежні від багатьох факторів (процесу соціалізації, умов діяльності, соціального оточення та інше.), що в свою чергу говорить про їх нестабільність та здатність до змін.

Особистість - це єдине ціле, де кожна якість нерозривно пов'язана з іншими, і тому кожна риса особистості набуває свого значення, часто зовсім різного, в залежності від її співвідношення з іншими рисами. Проте в період постановки даної проблеми категорія цілісності ще не могла бути ефективно використана в зв'язку з недостатністю її методологічного опрацювання стосовно питань індивідуальних відмінностей і проблеми активного і цілеспрямованого формування особистості. З іншого боку, саме в той період в області вітчизняної психофізіології з'являються дослідження, які в подальшому лягли в основу розробки цілісних системно-функціональних підходів до вивчення особистості та індивідуальності. У першу

чергу, це пов'язано з іменами П.К. Анохіна та В.Д. Небиліцина.

Індивідуальність людини можна зрозуміти лише за умови повного набору характеристик людини[2, с. 110].

Так наприклад, концепція динамічної функціональної структури особистості, запропонована К.К. Платоновим дозволяє нам проводити дослідження окремо взятої властивості особистості через призму взаємозв'язків та залежності, а також відслідковувати динаміку змін в структурі особистості.

К.К. Платонов пропонує розглядати особистість як динамічну структуру, що є принципово важливим як для аналізу особистості, так і для розуміння її розвитку. Він зазначав, що структура особистості повинна розглядатися в вигляді «об'єктивно існуючої взаємодії реально існуючого психічного явища, взятого за ціле (зокрема, особистості), і також реально існуючих його підструктур, елементів та їх всебічних зв'язків» [8].

Також в науці існує концепція багатовимірної-функціональної організації властивостей особистості та індивідуальності, розроблена А.І. Крупновим[4]. Фундаментальні положення даної концепції були закладені в працях В.Д. Небиліцина[7], який припускав, що серед безлічі приватних парціальних фізіологічних та психологічних характеристик людини можливо виділити найбільш узагальнені інтегральні змінні, які, в свою чергу, можуть з'явитися найбільш загальними підставами його індивідуальності.

Розвиваючи концепцію багатовимірної-функціональної організації властивостей особистостей А.І. Крупнов зазначив «... одиницею аналізу індивідуальності людини можуть виступати конкретні якості та акти поведінки, взяті в їх цілісному та конкретному» [4, с. 35]. Дане положення дозволяє нам проводити дослідження організованості як особистісної якості індивіда з усіма її взаємозв'язками з іншими компонентами.

Основне положення концепції багатовимірної-функціональної організації властивостей особистості полягає в тому, що будь-яка властивість особистості включає в себе щонайменше операціонально-динамічний, регуляторно-вольовий, емоційно-оціночний компоненти - так звані інструментально-стильові характеристики, а також когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-смісловий, продуктивно-результативний - змістовно-сміслові характеристики.

Саме через ці компоненти можливий вихід на якісну і кількісну оцінку інтегральних змінних: активності, спрямованості, саморегуляції. Вивчення цих складових в їх синтезі дозволяє цілісно поглянути на їхню приватну особистісну властивість, більш конкретно говорити про психологічні механізми її реалізації в поведінці і діяльності.

Ще одним важливим аспектом багатовимірного цілісно-функціонального аналізу є його орієнтованість на основні базові властивості особистості.

Цілісно-функціональний підхід А.І. Крупнова був реалізований також при дослідженні різних властивостей особистості: товариськості (А.І. Крупнов, О.В. Солонкіної, Н.Н. Будрейка та ін), допитливості (І.А. Куренков), ініціативності (Н.В. Тучак), наполегливості (О.Б. Барабаш) та ін..

Дослідження існуючих поглядів на структуру особистості дозволяє нам перейти до розгляду структури організованості.

В рамках системної моделі (А.І. Крупнов) організованість розуміється і розглядається нами як системна якість особистості, що включає змістовно-сміслові та інструментально-динамічні складові, що забезпечують організовану поведінку.

Результати теоретичного аналізу.

Розвиваючи концепцію А.І. Крупнова про багатовимірну-функціональну організацію якостей особистості Р.В. Єршова запропонувала модель вивчення організованості, як особистісної якості, яка включає операціонально-динамічний, регуляторно-вольовий, емоційно-оціночний компоненти, які складають інструментально-стильові характеристики, а також змістовно-сміслові компоненти, які включають когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-смісловий, продуктивно-результативний компонент.

Погоджуючись і беручи за основу запропоновану Р.В. Єршовою модель організованості, а також враховуючи специфіку вищого навчального закладу та умови професійного становлення майбутніх офіцерів-пенітенціаріїв існує необхідність уточнення структури організованості. Так, спираючись на цілісно-функціональний підхід до вивчення особистісних якостей розроблених А.І. Крупновим кожна якість включає в себе особистісні та індивідуальні характеристики, які між собою функціонально зв'язані. Таким чином, кожна якість особистості, згідно запропонованої моделі, включає в себе динамічний, мотиваційний, когнітивний, емоційний, регуляторний і результативний компоненти. Даний підхід широко впроваджується науковцями у проведенні досліджень.

Вказані нами компоненти поділені на дві групи: індивідуальні (динамічний, емоційний, регуляторний) в більшій мірі обумовлені природними передумовами розвитку, тобто залежать від рис темпераменту та нервової системи [1; 2; 6; 8] та особистісні характеристики (мотиваційні, когнітивні, продуктивні) які залежать в більшій мірі від соціальних факторів розвитку та соціального оточення, вони більш рухомі та змінні.

Вивчення організованості, як системної якості особистості необхідно будувати на основі аналізу функціональних зв'язків між компонентами обох вказаних нами груп, на що в своїх дослідженнях також вказують В.П. Прядеїн, Р.В. Єршова. Автори зазначають, що кожен компонент в структурі організованості містить в собі по дві протилежно направлені змінні, які більш конкретно характеризують досліджуєму

якість. В соціальних характеристиках біполярність не говорить про протилежність, а більш точно розкриває та взаємодоповнює процес дослідження якості.

Когнітивний компонент в структурі організованості представлений двома змінними «осмисленість» та «обізнаність». Осмисленість це глибина і цілісність уявлень суб'єкта про організованість. Осмисленість передбачає більш загальне, наукове визначення організованості, виявлення суттєвих признаков, тривалість дотримання цілі, впертість в досягненні наміченого, дотримання наміченого плану дій, дотримання послідовності, передбачення наслідків дій, обов'язкове виконання дорученого, значущість стремління людини, повна відповідальність за діяльність та поведінку і т.д. Обізнаність – це знання про функції і якості організованості, яка носить загальний характер. Обізнаність передбачає наявність у суб'єкта загальних відомостей про конкретні функції особистісної якості, про необхідність організованої поведінки в діяльності, подолання труднощів на шляху до мети, а також є умовою і засобом досягнення будь-якої цілі.

Регуляторний компонент визначається по двом змінним: інтернальністю тобто стремлінням суб'єкта самостійно управляти і контролювати власною організованою поведінкою (внутрішній локус контролю) та екстернальністю яка характеризує та реалізує організовану поведінку суб'єкта в більшій мірі об'єктивними обставинами (зовнішній локус контролю).

Внутрішній локус контролю характеризується тим, що особистість в більшій мірі сприймає організовану поведінку своєю життєдіяльністю пояснюючи її як залежну від свого характеру, здібностей, поведінкою, інтернальність проявляється в бажанні суб'єкта досягати всього самому завдяки своїй працелюбності, впевненості, цілеспрямованості, що всі досягнення та невдачі залежать тільки від своєї організованої та відповідальної поведінки.

Зовнішній локус контролю характеризується тим, що суб'єкт проектує організованість та відповідальність за власне життя на зовнішні фактори, знаходячи причини в інших людях,

соціальному оточенні, долі або випадку. Екстернальність характеризується перекиданням відповідальності за свою організовану поведінку на випадок або везіння, невірою в свої сили, впевненістю, що організована поведінка в кінцевому результаті не зможе нічого змінити.

Рефлексивно-оціночний компонент містить в собі операціональні та особистісні характеристики, які в свою чергу є гармонійними та агармонійними змінними.

Предметно-комунікативна сфера - це успіх в роботі, виконання обов'язкових, але нецікавих справ, вирішення завдань, поставлених колективом, підвищення ефективності в навчальній, виробничій та інших сферах діяльності, а суб'єктно-особистісна сфера - це можливість зміцнити самоповагу, підвищити свою самооцінку, зміцнити почуття впевненості, розширити знайомства з іншими людьми, формування самостійності і впевненості у своїх силах, поліпшення особистого благополуччя і т.п.

Відзначимо, що вивчення організованості як системної властивості особистості можливо лише при розгляді функціональної єдності мотиваційних, когнітивних, регуляторних та результативних складових.

Мотиваційний компонент включає в себе змінні «соціоцентризм» і «еґоцентризм». Соціоцентризм - це соціально значуща мотивація, виражена в домінуванні спонукань, пов'язаних з почуттям обов'язку і необхідністю виконання дорученого, прагненням реалізувати наміри близьких людей, бажанням допомогти оточуючим, заслужити їх повагу і т.п. Еґоцентризм - це особистісно значуща мотивація, виражена домінуванням спонукань, пов'язаних з бажанням проявити свої можливості і здібності, розвинути у себе завзятість і волю, прагнення бути самостійним і незалежним, утвердитися в групі, отримати заохочення, прагнення звернути на себе увагу інших людей, уникнути особистих ускладнень і т.п.

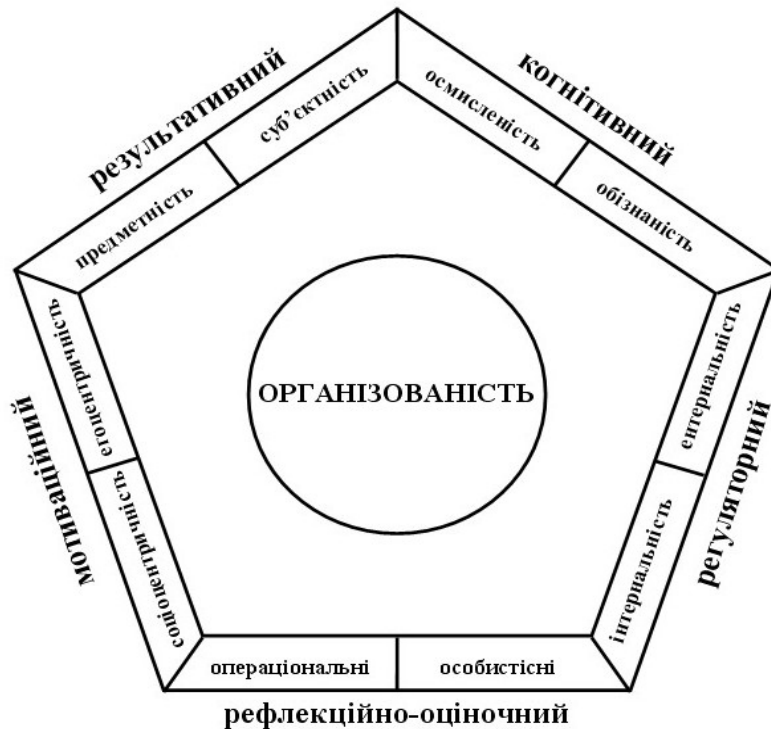
Продуктивний компонент допомагає виявляти природу спрямованості діяльності суб'єкта, яка представлена двома змінними: предметністю і суб'єктністю. Перша виражається як успіх в навчанні, роботі, виконанні обов'язкових, але нецікавих справ, вирішення завдань, поставлених

Питання психології

колективом і т.д. Суб'єктність спрямованість реалізується в можливості зміцнити самоповагу, підвищити свою самооцінку, почуття впевненості і т.п.

Таке «стиснення» моделі організованості дозволяє формування організованості як професійно значимої якості у майбутніх пенітенціаріїв.

Саме через ці компоненти можлива операціоналізація складових організованості, як професійно важливих якостей особистості і дозволить нам більш конкретно говорити про психологічні механізми її реалізації в поведінці і діяльності. Виходячи з цього ми пропонуємо структуру організованості офіцера-пенітенціарія, яка включає в себе:

Мал. 1. Структура та зміст організованості співробітника пенітенціарної служби.

До проблеми виявлення змісту та структури організованості особистості офіцера-пенітенціарія ми підійшли з боку багатовимірного-функціонального підходу, бо це на нашу думку дозволить нам проводити дослідження використовуючи вищезгадані змінні та їхні взаємозв'язки, що в свою чергу забезпечить найбільшу ефективність нашого дослідження.

Сформованість даної властивості і відповідна його спрямованість може суттєво впливати на професійну діяльність співробітників ДПтС України.

Вивчення наприклад такої особистісної властивості, як організованість може більш повно і цілісно охарактеризувати компетентність співробітника в сфері кримінально-виконавчої системи.

Пропонований у роботі варіант багатовимірно-функціонального аналізу психологічної структури організованості дозволяє, на нашу думку, отримати більш повне уявлення про індивідуальну специфіку зв'язків окремих її компонентів в області

професійної активності співробітників ДПтС України, точніше визначити індивідуальні точки впливу при розробці методики з розвитку цієї властивості.

Ніяка професійно важлива якість не може характеризувати співробітників ДПтС України в цілому, жодна професійно значима якість не може розглядатися без зв'язку з іншими. Організованість необхідно вивчати в контексті і взаємозв'язку з іншими професійно важливими якостями.

Організованість співробітника пенітенціарної служби ми розглядаємо, як детермінантну особистісну та професійно значиму якість, яка дозволяє забезпечити самореалізацію особистості в специфічних умовах діяльності.

Такий набір структурних компонентів є оптимально-необхідним для дослідження організованості та інших базових якостей особистості.

Висновки. Аналіз існуючих поглядів дослідників на місце організованості в структурі особистості свідчить про їх суттєве

розходженні: цю категорію розглядають як рису особистості, як індивідуально-типологічну особливість, як професійно важливу якість, і як категорію діяльності.

Науковий пошук дозволив виявити відсутність конкретно спрямованих досліджень направлених на підвищення ефективності службово-професійної діяльності співробітників пенітенціарної системи через особистісну організованість.

Беручи за основу нашого дослідження багатовимірною-функціональну модель організованості розроблену А.І. Крупновим та шляхом вибору професійних і особистісно важливих компонентів враховуючи специфіку служби пенітенціарних співробітників обґрунтували свою структуру

організованості. Таким чином структурно організованість складається з наступних компонентів: когнітивного, регуляторного, рефлексійно-оціночного, мотиваційного та результативного. Для більш об'єктивного дослідження природи організованості структурні компоненти ми розклали на гармонійні та агармонійні змінні, які і є змістом вивчаємої нами якості.

Таким чином, організаційно-методична ідея дослідження здатна забезпечити вирішення завдань дослідження по вивченню психологічних особливостей формування та розвитку особистісної організованості у майбутніх співробітників-пенітенціаріїв, а також факторів, які роблять значущий вплив на дані процеси.

Література:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. М., 1988. С. - 28.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания // Избранные психологические труды / Под ред. Бодалева А.А. и Ломова Б.Ф.: В 2-х т.— М., Педагогика, 1980. — Т. 1 — С. 16-179.
3. Ершова Р.В. Анализ психологической структуры организованности студентов младших курсов// Материалы VIII Международной научно-практической конференции: Человек. Здоровье. Физическая культура и спорт в развивающемся мире. Коломна, 1998. С. 119-120.
4. Крупнов А.И. Об изучении и формировании базовых свойств личности студента // Студент на пороге XXI века. — М.: УДН, 1990. — С. 31-38.
5. Кудинов СИ. Психологические особенности проявлений лобознательности подростков // Формирование и развитие личности. М.: Ин-т молодежи, 1993. С. 30-32.
6. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. — М.: Наука, 1984. — 324 с.
7. Небылицин В. Д. Психофизиологические исследования индивидуальных различий: — М.: Наука, 1976. — 336 с.
8. Платонов К.К. Структура и развитие личности. М. : Наука, 1986. — 225 с.
9. Прокина Н.Ф. Психологический анализ условий формирования организованности у детей младшего школьного возраста: автореф. дис... канд. М., 1964. — 24 с.
- 10.Прядеин В.П., Крупнов А.И. О методологических вопросах изучения проблемы активности в конкретных науках // Вопросы психофизиологии и саморегуляции личности. — Свердловск, 1975. — С. 5-13.
- 11.Рейнвальд Н.И. К вопросу об основных свойствах личности студента // Психолого-педагогические проблемы формирования личности в учебной деятельности: Сб. научн. трудов. М., 1988. С. 20-21.

O.Shamruk teacher

CONTENT STRUCTURE OF THE ORGANISED NATURE OF PENITENTIARY SERVICE OFFICER ANNOTATION

The article deals with the study of the content and structure of the organised nature as a personal and professional quality of Penitentiary Service officer. The structure and content of the organised nature of Penitentiary Service officer are defined on the basis of analysis of the existing approaches to the study of personal qualities.

The structure and content organization of prison staff determined based on a comprehensive analysis of the characteristics of professional activity. Through focused psycho-pedagogical influence on the structural and substantive components of organization employees Penitentiary Service of Ukraine is possible optimization results professional.

Keywords: content, components, organised nature, personality, structure, a comprehensive and functional approach.